

КРАТАК СПИС О ВЕКОВНОЈ

ЖУДЊИ ЧОВЕКА

(Francesco Patrizi. *The "Kiss" and the Medicine of Love, A Critical Edition of Francesco Patrizi's Il Delfino*. Прир. Tommaso Ghezzi. Cham: Palgrave Macmillan, Pisa: Centre for the Study of Medicine and the Body in Renaissance, 2025, 140 стр.)

Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
Докторске академске студије

Протеклих деценија преиспитивању су подвргаване бројне категорије којима је, према установљеном уверењу, у историји филозофије, науке и уметности посвећивано исувише много пажње, или су чак, у теоријском смислу, разобличене као вековне предрасуде Западне цивилизације. Мислимо, наравно, на одреднице које сачињавају мрежу цивилизацијских појмова схваћених, у позитивном и негативном смислу, као за њу темељни: човек/субјект, политика и идеологије, идентитет, уметнички канон, али и бројни други, који припадају хуманистичком, рационалистичком пројекту чији се првобитни корени поклапају с насилном експанзијом и универзализацијом европског утицаја на остатак света. Хуманистика се нашла, у том моменту, и споља и изнутра у кризи. Ипак, да ли је реч о томе што није успела сасвим потиснути одређене импULSE узроковане инерцијом, установљеним тежњама и склоностима, или напротив, јер и сами идејни супстрат цивилизацијске самокритике није био, колико се то и сада може чинити, бесконачних експланаторних могућности – сигурно да није умесно испитивати овим поводом, премда делује могуће тврдити да, као прво, ниједна негација не може бити у тој мери тотализујућа да онемогући ревитализацију утврених путева, а на сличном трагу може се рећи и да често оспоравана самодефиниција поменутих праваца мисли као „пост-“ (структуралистичких, модернистичких, хуманистичких) позива на надградњу и филозофско-теоријски *novum*.

Проблем који се поставља није, ипак, хоће ли или може ли се појавити нешто ново што би иступило као алтернатива старом, него како ће се то ново односити према старом, односно где оно престаје бити пост-постхуманистичко: да ли је, можда, још сам Скерлић био у праву када је рекао да се кроз историју наизменично смењују два опозитна принципа (рационално против афективног, на пример)? Иако је таква схематизација уметничке или културне историје данас депласирана, рекло би се да још увек има одређену способност да привлачи, и то не само зато што огромни чвор питања уопштава

и сређује у један, транспарентан принцип. Речено нешто другачијим речима, формулацијом која би учинила ствари нешто пријемчи-вијим, примећујемо да одређена врста одбојности према „очинској“ генерацији није неуобичајена, због чега се посеже за алтернатив-ним претходницима; први задобијају карактер застарелог, а други – шарм антикварног, којим путем, уколико је нови наратив довољно убедљив и интерпретативно прегнантан, потенцијално читава тра-диција може бити представљена у новом лику, у виду једног срод-ства по избору. Могуће је, дакле, тврдити да је универзална децен-трираност семиотичке, културне сфере реинтерпретирана у скорије време откривањем имплицитних – нових и, што је још важније, плуралних – арборесценција унутар општег ризома, који би у том случају ипак представљао једно апстраховано, десоцијализовано искуство културе и историје, што је налик анатомији која би тело посматрала као мрежу атома.

Ипак, постоји, релативизујући наше становиште, и једна од евидентних заслуга постхуманизма у том погледу, која је, чини се, делом одредила и курс савременим проучавањима, а то је свакако критички отклон од рационалистичке механизације људског тела, оног што се (у марксистичком дискурсу) назива механистичким материјализмом. Истичемо да ово релативизује наше гледиште, јер је то случај не само у смислу да су идејни домаћаји ове, интерно до-ста разнородне, филозофије несумњиво дефинишући за нашу епоху, него и зато што су управо проучавања тела као једне од примарних димензија човековог бића, у односу на његову свест и дух – или како је оно у разним аспектима репрезентовано у уметности – постала једно од изузетно распрострањених научних интересовања. Прева-зилажењем идеологизованог концепта тела схваћеног као машина, модерна филозофија човека, готово по дијалектичкој схеми син-тезе, уједно надилази и постхуманистичку интерпретацију човека. О томе сведочи и само оснивање Центра за проучавање медицине и тела у ренесанси, скорашње 2018. године – Центра који је, наиме, саиздавач издања о ком је овде реч. Не бисмо били несклони да закључимо да је изучавање човека, а тиме и ресубјективизација чо-века, тражење нових модела тотализације његовог искуства у свету, његовог бића – биолошког, социолошког, а у односу на постхума-низам и метафизичког (имајући у виду да је у ову категорију смеш-тано постулирање сваке склоности човекове), да је све то скупа по-стало једна нова, могуће и даље релативно маргинална тенденција у глобалној култури, која језгро хуманитета тражи у много мање политички и идејно проказаном хуманизму ренесансног и барокног периода – када је *идејални човек* деловао као савршено достигну утопијско одредиште.

Као приликом сваког потеза сличне врсте, наиме, када се по-кушава расветлити релативно непознат терен историјских наслеђа,

или реинтерпретирати у светлу нових интерпретативних могућности, приређивач Томазо Гецани поводом осавремењеног издања ренесансног дијалога *Il Delfino, overo del Bacio* (Делфино, или о љољуцу) првенствено уводи његовог аутора, Франческа Патриција (Francesco Patrizi, 1529–1597 – познатог и под именом Фране Петрић, будући да је порекла извесно јужнословенског, са острва Црес) као личност „данас слабо познату изван универзитетских зидова“ (стр. V).¹ У том смислу, иако дијалог о теми из платонистичке еротологије, наиме првенствено о различитим ступњевима духовно-телесне еротичке везе између мушкарца и жене, није сувише великог обима, његово сразмерно идејно богатство и сугестивност, као и полемички контекст у који оно улази, приређивач је пропратио како уводном студијом под насловом “Cures for the Memory, Cures for the Soul: Amorous Wounds and Carnality Between Marsilio Ficino and Francesco Patrizi” („Мелеми за сећање, мелеми за душу: љубавне ране и путеност, између Марсилија Фичина и Франческа Патриција“), тако и коментарима и напоменама. Текст дијалога дат је како на оригиналном, италијанском језику, приређеном према једином преживелом рукопису, тако и у првом досадашњем преводу на енглески.

Теорија Франческа Патриција, по образовању лекара, као што се каже у предговору дијалога, налази се на идејно изузетно подстицајној тачки пресека између физиолошког, естетског, моралног и метафизичког, а односи се на проблем пољупца, постављајући га готово антрополошки. Можемо стога приметити да у залеђу невеликог дијалога на специјалнију тему стоји имплициран систем мишљења који човека сагледава у исто време као биолошко, духовно и друштвено биће. Амбициозна утемељеност Патрицијевог дијалога има одређене интересантне импликације и у погледу савременог проблема комуникације научне теорије, било друштвено-хуманистичке или природне, са широм јавношћу. Имајући у виду својеврсни културни програм Патриција, приређивач у предговору каже:

[Ренесансни мислилац] држао [је] да се појединац не би смео удаљити од практичних и грађанских консеквенци свог знања, и да је истинска филозофија способна да премости јаз између речи и ствари, делујући као аутентично, практично средство, уместо испразне софистичке апстракције (стр. VI).

Патрицијева је платонизам зато, каже се даље, највише одређен снажном заинтересованошћу за најопипљивије аспекте људског искуства. Уједно, будући да је реч о младалачком делу (написано, према приређивачу, 1555, дакле у ауторовој 26. години) које стога има – својим реторички разиграним и, што је можда очекивана последица теме списа, алузивним стилем – претензије на читалаштво, и данас може бити читано једнако и као особено књижевно дело, јер

¹ Све наводе из књиге превео аутор текста.

две персоне имају и различите нарави, слабости. Патрици у дијалогу игра улогу еремите, дакле у хришћанском духу реинтерпретирану улогу коју би Сократ имао у платонском дијалогу, али је иронична нијанса приметна у чињеници, коју примећује Геџани (стр. 28), да је одвећ млад да би био мудрац, те кроз њега, и уместо њега, проговара *даетоп* којег он зазива. Како се мајеутика дијалога развија, монолози Патриција заиста и постају све обимнији и сложенији, али ситуација у коју их уоквирује и даље не допушта декламаторски, моралишући тон: преовлађује ведри ренесансни хуманизам који у оквиру својих миметичких идеала, начелно и уопштено говорећи, не избегава ношење са актуелном садашњицом Италије.

Строго узевши, сажетост дела могла би се приписати и прагматичнијем разлогу релативне упознатости публике тога времена с идејним изворима, савременијим и онима који припадају општем наслеђу, а према којима се Патрици на различите начине, афирмативно-критички, односи – а то су првенствено Платон и Аристотел из класичне епохе, али и претходник Марсилио Фичино, чији је дијалог *De Amore* уједно и коментар на Платонову *Гозбу* (Патрици се, дакле, према Фичину односи на начин аналоган односу између пост-постхуманизма и постхуманизма). За обојицу аутора, Фичина као и Патриција, као што је и очекивано, својствено је хуманистичко мирење различитих парадигми, односно синтетисање разнородних гледишта у Једно:

У извесном смислу, може се говорити о комбинацији две фундаменталне епистемолошке парадигме: оне Платонове, која очевидно преовлађује, и оне Аристотелове. Прва је укореена у јасно разграниченом моделу памћења као божанског искуства, кодификованог у оквиру архаичне песничко-религијске традиције, према којој је памћење божански дар којим задахнути песник-свештеник може досегнути знање о прошлим тј. трансцендентним истинама (стр. 4).

Тиме се отвара питање памћења, филогенетског/колективног и онтогенетског/индивидуалног присећања истина које стоје иза, изнад, и изван појавног света:

[П]амћење је еквивалентно знању истине, чиме се постављају темељи за оно што је постало познато као платонска анамнеза: присећање унутрашњег знања које лежи успавано у души (стр. 4).

Интересантно је да Патрици интерпретира и топос погледа, изузетно присутан у ренесансном песништву (сам користи примере из Петрарке), у сопственом филозофском, а могли би се рећи и физиолошко-мистичком кључу, а свој дијалог закључује сонетом који не само да резимира основне идејне координате, већ и сведочи о неразмрсивости песничког, филозофског, и медицинског умећа. „Тесна повезаност између поезије, филозофског знања, и медицине

истакнута је одлика Фичиновог дела“, каже Гецани (у напомени на стр. 111), а може се рећи да исто важи и за Патриција, чак: да је то основни интерес приређивања дела за савременог читаоца. У основи ове повезаности стоји веза између Платона и Аристотела, коју смо споменули, у смислу да

[Г]де је први укореењен у песницима попут Хесиода, или орфичким питагорејским мистеријама, други је надасве укореењен у медицинском проучавању, али и делатности реторичара који су разрадили целовите емпиријске системе како би памћењем усвојили дуге расправе, такозваном вештином памћења (стр. 5).

Еротичка спона, схваћена у платонско-мистичком смислу, која настаје између два бића, омогућује и анамнезу; схематски приказ који приређивач *Делфина* даје у предговору може се резимирати на следећи начин: испарење из *крви* која струји телом вољене особе, долази до њеног *срца*, потом *мозга*, и најзад излази кроз дужице *очију*, те се тим путем, погледом, усваја трострука идеја лепоте, наиме у исти мах њен универзално-апстрактни облик, који је повезан с анамнезом општих Истина и рационалним делом духа, затим у облику идеала видљиве лепоте, и најзад у конкретном појавном облику телесне лепоте. Ова три аспекта лепоте одговарају и троделном моделу човековог бића, које потиче из Фичиновог дела. Сем телесног и душевног (које је рационална, јер спекулативна страна човека), он препознаје и етерично-духовно тело, које се везује за појам *spiritus*-а. Овај последњи, у ствари, посредује између два бића у „еротичко-анамнестичком процесу“, као што га назива Гецани. Еротичка дијалектика два бића омогућује да љубавник (а не вољени) почиње да несвесно запажа, што у исто време значи и: присећа се, идеалне лепоте већ присутне у свом, сопственом етеричном телу (в. стр. 8–16). Зато се, у Патрицијевом закључку, веће задовољство задобија примањем пољупца: трансцендентна спона која настаје у сфери идеје љубави и лепоте.

Могли бисмо, не без извесне смелости, рећи да, у односу на Платона, ренесансни мислиоци, и сам Патрици, одају један важан утопијски импулс. Еротолошки чин није, као што то каже Ернст Блох, „чисто вештачко узгајање“, и „напуштајући методе просте зоологије“, то није „органско, већ теолошко стање“. Анамнеза се јавља у новом лику не сећања на трансцендентног и аутентичног из којег се пада у свет, већ на оно још непознато и неоткривено, ка чему се одувек тежи: „стицање двополног пралика самих оних који се воле“, пар који је постао „једно тело, једна душа, један праузор мистичког љубавног круга за све“ (в. Блох, *Дух утјојије*, 1982: 258–259). Анамнеза постаје антрополошко, хуманистичко питање историјског самосусрета, у ком је „тема љубави као смрти, схваћене у позитивном смислу као онај облик из ког се изводи нови живот“ (како каже једна напомена приређивача, стр. 113).

Појавом овог дела пред читаоцем 21. века, његовим новим расветљавањем унатраг, дешава се, можемо рећи, такође једна размена у којој свако добија истинско, суштинско сопство, још неостварено, јер је одложено за будућност, о којој свест једино и постоји јер се стално и неуморно уздиже над прошлим у садашњем, ка оном будућем у прошлом.